

любое, нават самае дробнае здарэнне, а яшчэ ўлюбляюцца “Людзі на балоце” – раман пра жыхароў глухой вёсачкі Курані, адрэзанай ад знешняга свету непраходнымі палескімі балотамі.

Івана Мележа больш за ўсе прыцягвае штодзеннае жыцце куранеўцаў, тое, знешне няяркае, шэрае, з чаго па сутнасці і складаецца жыццё тысяч і мільёнаў людзей, моцна прывязаных да зямлі. З амаль этнаграфічнай дакладнасцю адноўлены ў рамане быт беларускага Палесся. Перад намі – нібы замкнуты ў сабе, звычайны вясковы свет, дзе свае нацыянальныя традыцыі, паданні і павер’і, зімовыя дзвячочыя пасядзелкі, ігрышчы з песнямі, калядная варажба і хаджэнне з “казой” – гэта і многае іншае натуральна і свабодна ўвайшло ў раман. “Людзі на балоце” І. Мележ пачаў як твор лірычны і называў яго “лірычным раманам”. Лёс і драма жыцця і кахання Васіля Дзятла і Ганны індывідуальныя, глыбока народныя; і астатнія вобразы паказаны ва ўсёй іх складанасці, глыбіні і непаўторнасці, яны сцвярджаюць чалавечнасць у чалавеку.

Раман уваходзіць у залаты фонд шэдэўраў сусветнай прозы XX стагоддзя.

Іван Паўлавіч Мележ – гэта мастак праявіўшага слова ў беларускай літаратуры другой паловы XX стагоддзя, які атрымаў шырокае прызнанне не толькі ў Беларусі, але і далёка за яе межамі.

1. Воюш, І. Жаночы характар у творчасці Івана Мележа / І. Воюш // Польша. – 2003. – № 3. – С. 191–209.

2. Гніламёдаў, У.В. Іван Мележ: нарыс жыцця і творчасці : раман, апавяданні, нататкі / У.В. Гніламёдаў. – Мінск: Нар. асвета, 1984. – 128 с.

3. Мележ, І. Выбраныя творы / І. Мележ; уклад., прадм. і камент. С. Андрыюка. – Мінск: Беллітфонд, 2001. – 576 с.

4. Навуменка, І.Я. Іван Мележ / І.Я. Навуменка // Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя: у 4 т. – Мінск, 1999–2014. – Т. 3: 1941–1965. – 2002. – С. 574–596.

УДК 811.161.3

СВЕТ РОДНОЙ МОВЫ, АБУДЖАНЫ І НАТХНЁНЫ СКАРЫНАМ

*Студэнты – Белазаровіч М.С., 1 мс, 1 курс, ІТФ;
Васільюк М.В., 44 тс, 1 курс, ФТС*

Навуковы

кіраўнік – Смалянка Г.А., ст. выкладчык

*УО «Беларускі дзяржаўны аграрны тэхнічны
ўніверсітэт», г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Анатацыя. У артыкуле разглядаецца мова перакладаў і прадмоў Ф. Скарыны, аналізуюцца асаблівасці беларускай мовы. Тэксты асобных прадмоў да Святога Пісання прасякнуты любоўю да роднай мовы.

Ключавыя словы: кнігадрукаванне, Біблія, літаратурная мова, моўныя асаблівасці, прадмова, мовазнаўства.

У гісторыі кожнага народа поруч з імёнамі вялікіх дзяржаўных дзеячаў, святароў, воінаў і мастакоў, заўсёды прысутнічаюць і імёны першадрукароў. Каля вытокаў усходнеславянскага кнігадрукавання стаюць вялікі сын беларускага народа, “избранный муж в “лекарских науках” доктор Франциск Скоринин сын с Полоцка”. Знакаміты асветнік зрабіў для беларускай кніжнасці надзвычай многа. Ён не толькі стварыў першыя ўзоры кніг на роднай мове, а таксама сваімі выданнямі Ф. Скарына ўпершыню пазнаёміў насельніцтва Вялікага Княства Літоўскага з асновамі кнігадрукавання, напрыклад, упершыню выкарыстаў тытульны ліст.

Цудоўныя гравюры яго кніг, уведзеныя дзеля таго, “абы братия моя русь, люди пасполитые, стучи могли лепей разумети”, а таксама графіка шрыфтоў, мастацкія асаблівасці ініцыялаў, заставак зрабілі выданні беларускага першадрукара адметнай з’явай ў гісторыі еўрапейскага кніжнага мастацтва. Большасць даследчыкаў лічыць, што ў мове скарынаўскіх кніг прысутнічаюць дзве асноўныя моўныя стыхіі – царкоўнаславянская і беларуская.

Мова перакладаў і прадмоў не мае адназначнага акрэслення: яе называюць то царкоўнаславянскай, то асобным тыпам царкоўнаславянскай, то славенабеларускай, то беларускай, але з пункту гледжання асветніка яна была асобнай літаратурнай мовай.

Кнігі Ф. Скарыны нельга лічыць у поўным сэнсе перакладам на беларускую мову, бо царкоўнаславянская моўная аснова іх выступае дастаткова выразна.

Мова перакладу скарынаўскіх выданняў можа быць пазначана як беларускі варыянт царкоўнаславянскай мовы.

Падаецца, што мова выданняў Францішка Скарыны першае ўсдыманне лінгвістычных канцэпцый Адраджэння на тэрыторыі Вялікага Княства Літоўскага, звязанае са станаўленнем нацыянальных літаратурных моў на аснове сінтэзу царкоўнаславянскай традыцыі і народнай мовы. Разам з тым “мова-творчасць” Ф. Скарыны выходзіла далёка за межы звыклых для царкоўнаславянскай мовы судакранняў з мясцовым моўным субстратам. Яна больш адпавядала тым тэндэцыям, якія адбываліся ў развіцці стылістычнай сістэмы старабеларускай літаратурнай мовы і заключаліся ў выкарыстанні розных моўных структур, смелым вар’іраванні выяўленчымі сродкамі ў межах таго або іншага жанру літаратуры.

Перакладаючы Біблію, Ф. Скарына аб’ядноўваў два досведы-святшчэнны і свецкі. Ён разумеў важнасць роднай мовы як фактуру, якая спрыяе захаванню цэласнасці народа, яго адінства і нацыянальнай

самабытнасці. Таму ён замацаваў родную мову ў высокай літаратуры сусветнага значэння, выдатным помнікам якой з’яўляецца Біблія, як раўнапраўную, ”боскую” побач з класічнымі агульна прызнанымі кананічнымі (лацінскай, грэчаскай, старажытнаўрэйскай) мовамі.

Ф. Скарына даказаў яе права на свяшчэннасць. Гэта сціслая і адначасова ёмістая ацэнка культурна-асветніцкай дзейнасці нашага першадрукара, які запаліў і высока ўзняў паходню Адраджэння не толькі на Беларусі, але і ва ўсім усходнеславянскім свеце.

Надрукаваная кніга дазволіла чалавеку ўпершыню “ўбачыць” вымаўленную мову, на якой ён размаўляе, якую чуе. Такім чынам людзі змагі зрабіць бачным сваё нацыянальнае адінства, злучыўшы яго з адзінствам моўным. Спалучаючы розныя моўныя плыні, Ф. Скарына напаўняў тэкст поліфаніяй, шматгалоссем, пераплятаў блізкія мовы, надаючы своеасаблівае гучанне сэнсу. Яго слова сваё, собскае, гэта акно ў навакольную рэчаіснасць. Пераклады Скарыны – “магутная моватворчая лабараторыя, якая праз перакладчыцкі канал звязала мову Бelay Русі з унікальнай культурай старажытнасці ў яе найбольш высакародным варыянце, нарэшце, з культурай заходніх славян і ўсяе Еўропы” [1, с. 101].

Сапраўды, праз перакладчыцкую дзейнасць Ф. Скарыны старабеларуская мова зведала плённы ўплыў царкоўнаславянскай, пазычыла культуру біблейнага слова, узабагацілася вобразамі выяўленчымі сродкамі. Чуццё вучонага падказвала яму, што Біблія будзе больш зразумелай, блізкай, калі напоўніцца вобразамі з мясцовага жыцця, побыту, прыроды.

Ніл Гілевіч заўважыў, што “ў мове Скарыны, кажучы словамі Марселя Пруста – “формы старажытнай душы” нашага народа. Па старонках ягоных выданняў “ праходзіш” – як па старажытных вуліцах і вулачках Полацка, Гародні, Вільні...”. Жывучы доўгі час па-за межамі радзімы, адарваны ад бацькоўскага гнязда-сялібы, Францішак Скарына паказаў, што нішто так не жывучае, як матчына мова. Ён прыпадае да жывой мовы, каб спатоліць сваю любоў да родных мясцін, выказаць пашану бацькоўскаму слову.

Францішак Скарына валодаў здольнасцю да індывідуальнай словатворчасці, якая абапіралася на нацыянальныя моўныя асаблівасці. На думку даследчыкаў, да такіх наватвораў адносяцца лексемы *вестец, глуповство, дуровство, ленивство, книжница “бібліятэка”, певница, полонянка, последовник* і інш. Друкуючы кнігі, Скарына пашыраў магчымасці для выражэння ўнутранай мовы і думкі, бо ў рукапіснай культуры яны былі вельмі абмежаванымі: ”пісьменнік не мог выкарыстоўваць сваю родную мову як сістэму звароту да публікі. Якраз са з’яўленнем кнігадрукавання адбылося адкрыццё нацыянальнай мовы як

сістэмы звароту да публікі, што пясяхова прадэманстраваў Ф. Скарына, кнігавыдавецкая дзейнасць і ёсць зварот на зразумелай мове да прадстаўнікоў розных узростаў.

”Прадмовы – гэта ўдалая спроба пранікнуць углыб рэлігійнага тэксту, даходліва растлумачыць яго змест, гэта мост – пераход ад высокага царкоўнага стылю да свецкага, народна-гутарковага.

Пераклад Бібліі Ф. Скарынам меў не толькі асветніцкія мэты. Ён мае непасрэдня адносіны да станаўлення нацыянальнай беларускай літаратурнай мовы.

Наватарскімі адносінамі да мовы рэлігійнай пісьменнасці, ён прадвызначыў лёс і асноўныя кірункі развіцця царкоўнаславянскай мовы на Беларусі, садзейнічаў пераўварэнню яе ў асобны беларускі тып. Моватворчасць Ф. Скарыны аказала выключнае ўздзеянне на беларускіх кніжнікаў XVI і наступных стагоддзяў, а таксама абумовіла развіццё філалагічнай думкі ва ўсходніх славян. Без перабольшання можна сказаць, што выказванні Францішка Скарыны пра мову, яго стаўленне да яе – гэта парастак, з якога вырасла магутнае дрэва сярэдневяковай адукаванасці і мовзнаўства ў Вялікім Княстве Літоўскім. Крыштальныя словы навукі, шчодро засеяныя на роднай ніве, далі дружныя ўсходы кнігадрукавання, развіцця мовзнаўства і буйна закаласілі ў дзейнасці яго паслядоўнікаў С. Буднага, В. Цяпінскага, Л. Зізанія, П. Бярынды, М. Смятрыцкага і інш.

1. Каўка, А. Тут мой народ: Францішак Скарына і беларуская літаратура XVI – пачатак XX ст./ А. Каўка. – Мінск: Маст.літ., 1989. – 255 с.

2. Яскевіч, А. Мова перад яе новым лёсам / А. Яскевіч // Вобраз-90 : літ.-крыт. арт. – Мінск : Маст. Літ., 1990. – С. 86–124.

3. Маршалл. М.Л. Галактика Гутенберга : Сотворение человека печатной культуры / М.Л. Маршалл. – Киев : Ника – Центр, 2003. – 432 с.

УДК 811.161.3

ВАЕННАЯ ТЭРМІНАЛОГІЯ Ў ТВОРЧАСЦІ ВАСІЛЯ БЫКАВА

Студэнты – Галавенка Дз.І., 91 м, 1 курс, АМФ;

Балахонаў К.А., 44 тс, 1 курс, ФТС

Навуковы

кіраўнік – Смялянка Г.А., ст. выкладчык

УО «Беларускі дзяржаўны аграрны тэхнічны ўніверсітэт», г. Мінск, Рэспубліка Беларусь

Анатацыя. У артыкуле аналізуецца ваенная тэрміналогія ў творчасці Васіля Быкава. Увага звяртаецца на тэрміны-словазлучэнні, тэрміны словы.